

УДК 75.058

DOI: <https://doi.org/10.37131/2524-0943-2025-55-2>Михайло **Гнатюк**

кандидат мистецтвознавства, доцент
 Карпатського національного університету
 імені Василя Стефаника,
 м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0742-8272>

Традиції гуцульського мосяжництва і творчість сучасних майстрів

Анотація. У статті розкрито витoki і традиції гуцульського народного художнього промислу – мосяжництва, життєвий і творчий шлях провідних майстрів минулих поколінь, проведено аналіз умов їхньої виробничої та виставкової діяльності. Висвітлена роль творчих особистостей у розвитку народного мистецтва краю і формування місцевої мистецької школи. Описано асортимент, процес та умови виготовлення, техніки виконання виробів з металу. Висвітлено творчі досягнення сучасних митців художнього металу, переважно випускників Косівської мистецької школи, їхній внесок у вивчення, збереження та розвиток самобутнього мистецтва, використання традиційних та інноваційних прийомів, композиційних засобів формотворення, декорування виробів. Розкрито вплив традицій, мистецької та педагогічної освіти на професійне зростання та навчання сучасних майстрів, формування їхньої творчої уяви та процесу як основи творчого розвитку.

Ключові слова: традиції, художнє ремесло, техніки виконання, метал, мосяжництво, декорування, гуцульські вироби, музей, Брустури, творчий шлях.

Постановка проблеми. Розвиток художньої обробки металу в Україні має давню історію і багатовікові традиції. На відміну від дерев'яних, вироби з металу мають довший термін використання. Археологічні знахідки і письмові джерела свідчать, що давні племена (кімерійці, скіфи, сармати, слов'яни) володіли ковальськими техніками і прийомами художньої

обробки металу, мали чуття міри і гармонії.

Особливого розвитку набуло художнє ремесло в добу Київської Русі. Майстерні художніх виробів з металу існували в Києві, Чернігові, Володимирі-Волинському, Галичі та інших містах. За часів правління Данила Галицького землі Галицько-Волинського князівства приваблювали майстрів не тільки з тернів Русі, а й закордоння. За свідченням літописів, на розбудову Холма (1237) прикликані: «сидельники, і лучники, і сагайдачники, і ковалі заліза, і міді, і срібла. І настало пожвавлення, і поповнили вони дворами навколо города, поля і села» [18, с. 98].

Яскравою сторінкою художнього промислу є народне ковальство, яке пов'язане з життям і побутом сільського населення. Коваль, який умів підкувати коня, виготовити знаряддя праці, замки, клямки, зброю, ліхтарі, завіси та інше, був шанованою людиною.

На Гуцульщині вироби з металу здавна виготовляють оригінальним способом лиття з кольорових металів (латуні, міді та ін.), що отримав назву «мосяжництво». Ця мистецька галузь має яскраво виражений національний характер, символічну мову, образність, специфічні техніки виконання. Нині зберігся асортимент виробів і вражаюча схожість їх орнаментального оздоблення з виробами періоду Київської Русі [9, с. 7]. Проте це самобутнє художнє ремесло перебуває на межі зникнення. Якщо у 70-х роках ХХ ст. у Брустурах нараховувалося 70 різьбярів на дереві та 7 гравірувальників [1, с. 106], то нині це тільки декілька майстрів.

Аналіз останніх досліджень. Найбільш повні відомості про мосяжництво Східних Карпат у минулому подали: В. Шухевич, І. Матасяк, Л. Суха, О. Солонченко, М. Гrepиняк. Давні мотиви в гуцульській орнаментіці досліджував П. Жолтовський, окремі вироби з металу та майстри – Д. Гоберман. Вийшли друком чимало альбомів зі збірок музеїв.

У монографії «Гуцульщина» В. Шухевич відзначив, що: «Стиль металевих предметів, вироблених і ношених Гуцулами, є переважно візантійський, хоч бачимо подекуди і ренесансові мотиви» і що «Орнаменти на хрестах, люльках, бартках і т. д. представляють звичайно геометричні фігури, пристосовані відповідно до площини, яку мають украсити» [17, с. 301]. Про техніку виконання він пише, що вона дуже примітивна і вказує на неабиякий естетичний смак і

виконавську культуру гуцулів, зв'язок форми, декору і призначення їхніх виробів [17, с. 301].

Вагоме дослідження художніх виробів з металу українців Східних Карпат свого часу провела Л. М. Суха, вказала на історичні корені від Київської Русі, визначила осередки, уклала покажчик народних майстрів і назв термінів, зауваживши, що виробництво предметів з металу стало спадковим і передавалося від покоління до покоління. Дослідниця називає кілька родин: Дутчаки (Лукин, Никора, Дмитро, Іван) з Брустур, Медвідчуки (Микола, Михайло, Василь) з Річки, Федюки з Дехтинця, які утримували перші позиції у виготовленні художніх виробів з кольорових металів [13, с. 19].

Микола Грепіняк у статті «Жироване металом» [6] розкрив секрети виготовлення художніх виробів з дерева і оздоблення різьбою та інкрустацією. Традиція інкрустації (викладанки) деревом, металом, бісером на Гуцульщині існує з прадавніх часів. Спосіб інкрустування кольоровим металом отримав назву «жироване», ним володіли не тільки мосяжники, але й різьбярі. Чимало музейних експонатів відомих у минулому майстрів: Ю. Шкрібляка та його синів, І. Кіщука, М. Мегединюка, В. Девдюка оздоблені металевими цвяшками, бляшаними цяточками і суканим дротом. Особливого розмаху ця техніка набула у 20–30 роках ХХ ст., проте плоске різьблення та інкрустація деревом згодом підвищили виражальні можливості виробів і майстри рідше стали її використовувати.

З плином часу змінюються покоління майстрів, удосконалюються технології навчання та технічні можливості, змінюється і асортимент виробів, а водночас з'являються і нові дослідження. У роки Незалежності України темі художніх виробів з металу присвячені праці С. Боньковської, М. Грепіняка, М. Гнатюка, О. Гаркуса, Н. Дядюх-Богатько, Р. Шмагала.

Детальне опрацювання першоджерел, наукових видань, творчого шляху провідних майстрів і спеціальної термінології провела С. Боньковська у статті «Художні традиції гуцульського мосяжництва» [2]. Ще понад тридцять років тому дослідниця не безпідставно сигналізувала, що: «Стародавній мосяжний промисел згасає на наших очах» [2, с. 126]. Нині тільки поодинокі майстри займаються цим ремеслом у селах.

Традиції та сучасний розвиток деревообробного і мосяжного ремесла в краї стали предметом дослідження у праці «Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): майстри, школи, музеї» Михайла Гнатюка і Миколи Грепіняка [4]. Авто-

ри переосмислили творчість багатьох знаних і мало-відомих, але не менш талановитих майстрів, які досконало оволоділи багатьма техніками і матеріалами. Це насамперед Марко Мегединюк, Василь Девдюк, а також родини Дутчаків, Дручківих, Медвідчуків, Федюків, Тинкалюків, Шмадюків та інших, вироби яких зберігаються у багатьох музеях.

В альбомі «Гуцульські художні вироби з металу кін. ХVІІІ – поч. ХХ ст.» зібрано найкращі зразки – прикраси, палиці, приладдя для куріння, ужиткові речі, оздоби шкіряних виробів, мисливське спорядження, елементи зброї та ін., які мали різне призначення. В анотації видання зазначено, що мосяжний промисел процвітав у цьому регіоні й досі є унікальним мистецьким явищем культури українського народу [7].

Серед сучасних досліджень художнього металу виділяється праця Ростислава Шмагала «Енциклопедія художнього металу. Том І. Світовий та український художній метал. Класифікація, термінологія, стилістика, експертиза» та «Художній метал України ХХ – поч. ХІХ ст. Том ІІ. Львів, 2015». У ній автор розкрив світовий досвід виробництва художніх виробів з металу, уклав словник технік і каталог сучасних майстрів в Україні, розлого окреслив термін «мосяжництво» і його поширення на Гуцульщині [15; 16].

Мистецтву декорування зброї на Гуцульщині у ХVІІІ–ХІХ ст. присвятила монографію Наталія Дядюх-Богатько. Авторка розглянула історичні, культурні, декоративні та обрядові аспекти розвитку мистецтва декорування зброї як складової частини українського декоративно-ужиткового мистецтва [8]. Найпоширенішими видами виробів, на яких застосовували прикраси, були топірці, ножі, рушниці, пістолі, порохівниця, тобівки та ін.

Виклад основного матеріалу. Мосяжництво – то гордість краю і слава опришківства. Нині немає точних відомостей, коли саме виникло, проте за схожістю назв, форм виробів, процесів і технік виготовлення, які збереглися до наших днів, відомо, що своїм корінням воно сягає принаймні доби Київської Русі [2, с. 116]. «Основним підтвердженням, – як пише Софія Боньковська, є художні особливості мосяжних виробів: їхні форма, функціональне призначення, способи декорування, орнаментальні мотиви та елементи, а також семантичне трактування їх» [2, с. 116].

На давнє походження вказують і подібні назви виробів: колокольця (дзвіночки), череси (пояси), шийні жіночі прикраси, пряжки, кресала, топірці, які побутовували у давньоруський період. Їх відливали – «сипали» з міді, латуні, нейзильберу (сплав міді, цинку і

нікелю) у глиняних формах, загартовували і піддавали ручній обробці рашпілями та зубилами, інколи кували. Також використовували техніки: тиснення, штампування, карбування, ритування, набивання (вклепування), «крученки» та ін. [9, с. 8–12; 11, с. 54].

До традиційно гуцульських виробів належать «згарди», хрести, намиста – «бубони» (шелести), чільця, персні, сережки, кресала, люльки, лускоріхи, ножі, різноманітні пряжки, чепраги, ремені – «череси», також остроги до кобін, рукоятки до чоловічих і жіночих палиць – топірців, келефів, деталі кінської зброї та ін.

Визначним мосяжником Гуцульщини вважають Луку Дутчака із с. Брустури. Його вироби (особливо топірці (бартки), ножі) дійшли до наших днів і датуються 1834–1840 роками [14, с. 415].

Значний внесок у розвиток гуцульського народного мосяжництва в останній чверті XIX – першій третині XX ст. вніс Дмитро Никоневич Дутчак (1856–1939). Його батько Никон виготовляв мистецькі вироби для краян і туристів, навчив свого ремесла Гаврила Дручківа, Марка Мегединюка і Василя Девдюка, з якими ділився творчими планами, обговорював способи покращення якості виробів і виконував замовлення. Але найбільше радів з того, що син Дмитро, який практично зростав у його майстерні, став у один ряд з провідними майстрами. Ще підлітком він виготовляв пряжки до постолів, кручені з дроту брошки, персні, чепраги до сардаків, ножі та обпилював рашпілем і гравірував пунсонами інші вироби, які відлив батько.

Дмитро Дутчак був вимогливим до себе і не обмежувався одним виробом. Його уява, фантазія і творча вдача вимальовували щораз нові образи. Майстер унікав багатобарвної строкатості, дотримувався традиційних форм і завжди шукав виразної форми та орнаментальної композиції, які мали б відповідати призначенню виробу. У 20–30-х роках наплив курортників спричинив справжній бум у розвитку ремесел на Гуцульщині. Чи не кожний «літник» хотів придбати на пам'ять топірець, скриньку чи люльку і міг нав'язувати майстрам свої чудернацькі смаки. Д. Дутчак ніколи не виконував подібних замовлень і забороняв своїм учням. У ті роки у нього проживав онук – Іван Лук'янович Дутчак, з яким він створив значну кількість люльок, лускоріхів – «когутиків», ножів-забивачів, жіночих і чоловічих палиць (келефів, барток) та ін.

У с. Брустури проживав мосяжник Іван Дручків (Грицюків) (1880–1969). Він, а також Михайло Харінчук

з Красноїлля, Петро Медвідчук з Річки були шанованими майстрами. У майстерні І. Дручківа, що на горі Кичері, завжди було людно. Біля горна митець роздмухував «циганським» міхом ватру і плавив мосяж (латунь), а в хаті за верстаком обпилював рашпілями відлиті вироби, майзликами-пунсонами карбував на них візерунки. Майстер також виготовляв чепраги для сардаків, пряжки до постолів, брошки, персні, з австрійських срібняків на ланцюжки нанизував згарди і любив награвати на скрипці народних мелодій. У 1960-х роках І. Дручків на замовлення друзів (зокрема скульптора Василя Вільшука) виготовляв бартку В'ячеславу Чорноволу, ревно вболівав за долю гуцульського промислу і навчив мосяжництва своїх дітей, особливо доньку Настю та її чоловіка Миколу Юсипчука, а також Дмитра Пітиляка (Федіцького) та інших.

У 1970-х роках Настя Юсипчук виготовляла високомистецькі лускоріхи, пряжки, згарди, топірці, персні, свічники (бронза, срібло, латунь) оздоблені гравірованим орнаментом. Найкраще їй вдавалися топірці, які замовляли місцеві лісоруби. Їхня форма нагадує образ коня, змії, риби і оздоблена орнаментом з червоного, зеленого, оранжевого, голубого каучуку та кольорових металів. Кожний виріб Н. Юсипчук – це окремий твір, не схожий на попередній.

Микола Грепиняк часто бував у майстерні Івана Дручківа і з його досліджень довідуємося про перших мосяжників: війта Федора Петріва (Вітюка) та його сусіда Луку Дутчака, який на початках гончарював і «не міг звести кінці з кінцями», бо глину доводилося возити з Пістиня. А війт не бажав ділитися таємницями свого ремесла і потайки від односельців у власній кузні без вікон цілими днями майстрував пряжки до ременів, господарські знаряддя, кінську зброю, дівчатам персні, які вимінював у мешканців низин (яких гуцули називають «полюхами»), на кукурудзяне зерно. Тоді Лука вдався до хитрощів – через дірку в стіні підглянув процес виготовлення виробів, а згодом і самостійно виготовляв прекрасні вироби, які стали конкурентними.

До визнаних майстрів належить і Федір Дручків, який навчався у Вижницькій школі деревного промислу і металевої орнаментики. У Брустурах 1920 р. він організував майстерню з виготовлення виробів і навчав своїх синів: Миколу і Василя, брата Кирила, а також Андрія та Ілька Габораків, Якова і Миколу Тонюків з Річки, які в подальші десятиліття визначили розвиток різьбярства в регіоні [10, с. 106].

У Брустурах проживав також видатний мосяжник Василь Федорович Шмадюк, син бондаря. Гри на

трембіті, флюярі, скрипці та інших музичних інструментах і їх виготовленню навчився від діда Степана Штенцьїва. Найчастіше замовляли трембіти учасники народних і професійних ансамблів з Мишина, Шепота, Коломиї. А коли одружився з онукою мосяжника Дмитра Дутчака, тривалий час займався художньою обробкою металу, навчив ремесла і своїх синів Федора і Михайла, які працювали у Косівському художньо-виробничому комбінаті. За участі В. Шмадюка зведено чимало хат, школа, лікарня, аптека. У його майстерні бував мистецтвознавець Олег Слободян з Косова.

Біля підніжжя Брусного проживав Іван Юстинович Тинкалюк – талановитий мосяжник, який понад сорок років присвятив улюбленій справі. З 12-ти років працював над виробами і брав приклад з вуйка Ілька Кіщука – знаного «злотника», який проживав на горі Буківці у с. Річка і не одразу довіряв йому складні завдання. Надалі І. Тинкалюк навчався інкрустації та гравірування у різьбярів і мосяжників Миколи Медвідчука і його сина Михайла. У 1950–1960-х рр. виготовляв оригінальні топірці, лускоріхи, жіночі прикраси зі срібла, а також різноманітні ножі, брошки, персні з інкрустованими кольоровим каучуком і гравірованими візерунками.

До брустурських мосяжників належали брати Федір і Михайло Шмадюки. Михайло Васильович Шмадюк опановував мосяжництво від свого вуйка – Івана Дутчака та продовжив справу своїх дідів-прадівів – Дмитра і Луки Дутчаків. Ще в підлітковому віці він виготовляв топірці, лускоріхи, люльки, ножі, а коли подорослішав, почав працювати у Косівських художньо-виробничих майстернях. Останні роки проживав у селі Лазіщина на Закарпатській Гуцульщині. Його келефи, топірці, лускоріхи, люльки мали попит серед туристів на Яблуницькому перевалі. Майстер виготовляв ще й музичні інструменти, зокрема скрипки, і охоче ділився секретами майстерності, з гордістю розповідав про своїх талановитих родичів.

Значна кількість мосяжних виробів зберігається у Коломийському національному музеї Гуцульщини і Покуття імені Йосафата Кобринського, Музеї етнографії та художнього промислу у Львові та ін.

Нині в Івано-Франківську працює Редько Ігор Вікторович (1963 р. н.) – випускник Косівського технікуму народних художніх промислів ім. В. Касіяна. Ще в роки навчання виготовляв згарди, браслети, пряжки, лускоріхи, ножі, файки і модерні вироби (сережки, брошки, перстені). На четвертому курсі практикувався на художньо-виробничому об'єднанні «Гуцуль-

щина» під керівництвом В. Семчука, який допоміг у виборі теми дипломної роботи «Набір люльок» (нині зберігається у музеї закладу).

Після служби в армії працював на посаді художника і закінчив художньо-графічний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В. Стефаніка. Ставши вчителем образотворчого мистецтва в СШ №18, брав участь у міжшкільних виставках, проте ринкові відносини змусили зайнятися ковальством і ювелірною справою. Нині Ігор Редько очолює ТОВ «ЛЕО-Ф» і, маючи значний досвід, щораз по-новому підходить до вирішення творчих проблем.

У виставковій залі Навчально-наукового інституту мистецтв Карпатського національного університету імені Василя Стефаніка (29 травня – 12 червня 2025 р.) відбулася виставка творів сучасних майстрів-мосяжників під назвою «Відблиск гуцульських мосяжних традицій». На ній презентували свої вироби митці – переважно випускники Косівського мистецького закладу. Їхні творчі здобутки відображають сучасний стан художнього металу в регіоні та є предметом висвітлення далі.

Андрусак Микола Васильович родом із смт. Печеніжин, що неподалік Коломиї. Юнаком мріяв бути істориком, навчався на психолога, але коли 2007 року вступив до Косівського інституту на відділення кераміки, зацікавився і виробами з металу. 2014 року захистив диплом за спеціальністю «Художня обробка металу». Нині майстер виготовляє згарди, хрести, персні, обручки, в яких поєднує різні кольори металів: червонувату мідь, жовтувату латунь і білий нейзильбер. За власними ескізами створює оригінальні й неповторні декоративні прикраси, які демонструє на виставках: у галереї «Артмаланка» (Львів, 2015), у Канаді (Торонто, 2016), які є свідченням сформованості митця, його самобутнього таланту.

Габорак Назарій Васильович народився в с. Брустури і продовжує традиції гуцульського мосяжництва, які зберегла його родина. Перші навички ливарної справи, кування, гравірування перейняв у майстерні свого діда – Федора Васильовича Шмадюка, який на початку навчався у батька та вуйка Івана Дутчака, продовжуючи родинну справу дідів і прадідів, у минулому славних мосяжників – Дмитра і Луки Дутчаків.

Уперше Н. Габорак власноруч виготовив топирець у 16 років, а згодом, після закінчення школи, почав працювати у Косівському художньому комбінаті. Окрім родичів, цінні поради давав приятель діда Федора – Роман Стринадюк з Косова, учасник багатьох

фестивалів і виставок.

Вроджений хист і набута майстерність допомогли Н. Габораку освоїти технологію і створити оригінальні, стилістично близькі до народних зразки виробів. Переважно це топірці (бартки), які за формою нагадують голову коня і використовуються в обрядових дійствах, народній хореографії, зокрема в танці «Аркан». Нині Назарій – самодостатній майстер, який продовжує родинну традицію з виготовлення високохудожніх творів і вболіває за долю гуцульського мосяжництва.

Гаркус Олег Зіновійович – майстер-ювелір, викладач і завідувач майстерні Інституту прикладного та декоративного мистецтва в Косові. Його батько – уродженець Західного Поділля, закінчив відділення художньої кераміки, проте володів різними видами різьблення на дереві, карбування на металі, був визнаним автором книжкових знаків (екслібрисів), граюч, гальванопластики, займався мультиплікацією, створив чимало відеофільмів про творчість місцевих майстрів. Тож Олег мав у кого навчатися змалку, а коли став студентом мистецького закладу (1988) під керівництвом Івана Парипи відкрив для себе художній метал. Його публікації у фахових виданнях, зокрема стаття «Збереження та розвиток народних традицій художнього металу Гуцульщини у Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва» висвітлює актуальні проблеми розвитку металістерства і підготовки майстрів, перспективні напрямки діяльності мистецької школи, вказує на шляхи вдосконалення навчального процесу – вивчення композиції, сучасних технологій тощо [3].

Слід відзначити, О. Гаркус відзначений дипломами Міністерства освіти і науки України, Львівської національної академії мистецтв, Управління культури національностей та релігій Прикарпаття за багаторічну сумлінну працю, вагомий особистий внесок у підготовку висококваліфікованих фахівців. Також нагороджений почесним дипломом Національної академії мистецтв за розвиток мистецької освіти України. Митець є постійним учасником різноманітних акцій та виставок. Твори зберігаються у державних і приватних музеях і колекціях України та за кордоном.

Стараннями Олега Гаркуса та Христини Фарилюк у Косові відрита «Творча майстерня». Її метою є популяризація традицій гуцульських прикрас, унікальних орнаментів, сакральних та інших символів.

Фарилюк Христина Миколаївна, народилася в с. Гостів, що на Тлумачинні, теж учасниця виставки «Відблиск гуцульських мосяжних традицій». Мистець-

ку освіту здобула на відділенні «художньої вишивки» косівського коледжу і там же закінчила відділення художнього металу в інституті. Опанувавши основні прийоми роботи з металом: вирізування, випилювання, карбування, литво, шліфування, спаювання, виготовляє оригінальні кулони, кольє, кульчики.

Городецький Віталій Іванович – старший викладач кафедри методики викладання образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва і дизайну Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Обласної мистецької премії імені Ярослава Лукавецького. 1999 року закінчив Косівський коледж прикладного і декоративного мистецтва, 2001 – магістратуру Львівської академії мистецтв (спеціалізація «художній метал»). Нині В. Городецький впроваджує власну методику навчання, яка відображена у програмах і методичних порадах для студентів. Окрім викладацької роботи, творчо працює над створенням оригінальних художніх виробів, які демонструє на виставках. Його твори зберігаються в Музеї мистецтв Прикарпаття та приватних колекціях.

Лозинський Ігор Ярославович народився в Тлумачі. 1986 року закінчив відділення художнього металу Косівського технікуму народних художніх промислів і практикувався в Інституті проблем литва (Київ, 1988). У 1993–2000 рр. був викладачем і завідувачем кузнєю Косівського технікуму, надалі працівник приватної фірми-кузні «Едельвейс».

У 2004–2007 роках працював у США на фірмі «Iron Masters» з обміну досвідом ковальства, учасник гільдії ковалів штату Меріленд.

2014 року нагороджений почесною грамотою за значний внесок у розвиток української культури та мистецтва. Учасник декількох виставок та автор наукових публікацій на актуальні теми художнього металу, зокрема у «Віснику Прикарпатського національного університету» та в «Ковальській майстерні», виданнях Меріленської гільдії ковалів США.

З 2021 року вступив до лав територіальної оборони, а 2022 – 2024 рр. захищав Україну у складі взводу домедичної допомоги «Миронівці» батальйону імені Генерала Кульчицького. Нині учасник багатьох виставок і творчих зустрічей.

Мартишук Віталій Васильович зі с. Річка – традиційного осередку виробів з дерева та металу. Мосяжництва навчався у свого діда Михайла Медвідчука – різносторонньо обдарованого майстра, організатора художньо-виробничих підприємств у рідному

селі та в Косові, який виготовляв інструменти для різьби і точення дерева, був учасником різноманітних виставок.

Олексій Соломченко відзначав: «В с. Річка було немало добрих столярів, токарів, мосяжників. Але коли треба було комусь замовити річ, для виготовлення якої потрібна висока, справді мистецька майстерність, то односельчани знали, що найкращими в селі різьбярами, токарями, столярами, карбувальниками, фахівцями кування і литва, навіть творцями музичних інструментів були Медвідчуки» [12, с. 10].

Від батька В. Мартишук засвоїв різноманітні техніки декорування виробів з металу – це різного роду насічки, травлення хлорним залізом, крицювання, термічну обробку, полірування та воскування. Вони вдвох виготовляли пряжки, хрестики, люльки, а особливо бартки, келефи та інші традиційні вироби з металу.

У народному ужитковому мистецтві чи не кожна річ є привабливою і за формою, і за оздобленням – окрім практичного використання, має виконувати й естетичну функцію. В процесі її виготовлення проходить декілька етапів творчого переосмислення і самовираження майстра. У творах В. Мартишука поєднані традиційні архітектонічні форми та новаторство. Нині він передає свій досвід синам – Назарію та Андрію з надією, що вони засвоять надбання попередників і перевершать його і попередників у майстерності.

Шкондеюк Іван Петрович, уродженець с. Річка, але сьогодні проживає в с. Брустури. Освіту за фахом отримав у Косівському технікумі народних художніх промислів, хоч, як і більшість місцевих самоуків, вважає себе народним майстром. Його вироби засвідчують високий професіоналізм, знання гуцульських традицій, володіння формотворчими та виконавськими техніками. Декоративності виробів майстер досягає завдяки використанню різноманітних насічок, травлення, термічної обробки та інших прийомів.

Водночас Іван Шкондеюк виготовляє меблі й інші інтер'єрні речі, натхненно працює над оздобленням іконостасів до місцевих церков. В оздобленні використовує традиційні гуцульські мотиви, виконані техніками сухої різьби та інкрустації. Учасник багатьох виставок, а також створив власний музей народної творчості.

Щербина Андрій Володимирович родом із с. Корнич, що неподалік Коломиї. Схильність до творчих професій привела його до Інституту прикладного та декоративного мистецтва у Косові. Після закінчення

навчання 2013 р. почав працювати в ювелірному домі «Аметист». Невдовзі почав виставляти свої вироби на виставках. Знаковими стали: «Різдвяна», Полтава (2013); «Від землі до Сонця», Чернівці (2016); «Великодня», Біла Церква (2017); «Етноювеліріство та аксесуари» у рамках проекту «ЕлітЕкспо», Львів (2021); «Живі традиції», Коломия (2022). Високо відзначений на багатьох фестивалях і конкурсах, а саме: «Класичне ювелірне мистецтво XXI ст.», Київ (2013); «Казкове Різдво», Луцьк (2022); «Коломийська згарда» (2024).

Віталій Городецький дотримується певної методики виготовлення виробів. На початку він виконує ескіз майбутнього виробу, використовуючи папір у клітинку. За ескізом перетворює малюнок у натуральну величину і на його основі вирізьблює воскову модель-форму з подальшою проробкою деталей спеціальним паяльником, надаючи плоским виробам рельєфності та об'ємності. Наступний етап – це заливання моделі формосумішшю зі спеціальною силіконовою гумою. Надалі під тиском заливають воском і формують «дерево»-«ялинку», накривають колбою і заливають формомасою. Далі – прокалювання в печі й випікання залишків воску, після чого заливають розплавлений метал. Останнім етапом є механічна обробка виробу.

Нині в мосяжництві використовують сучасні матеріали та нові технології: електричні печі, графітові тиглі (спеціальні посудини), замість глиняних використовують форми на основі гіпсу з кристоболітами, які витримують високі температури і забезпечують чіткий відлив. Для виготовлення форм використовують спеціальний ювелірний віск, з якого відливають мініатюрні та об'ємні вироби.

Серед інструментів, що слугують майстрам, – це різці для воску, мікроскоп, фільтерна дошка для витягування дроту, різноманітні припої, газові пальники, муфельна піч для випалювання гіпсових опоків і піч для плавлення металу, а також кліщі, вальці, круглогубці, плоскогубці, дрелі, різноманітні шліфувальні верстати, магнітна галтовка, ультразвукова ванна, сучасні речовини для надання виробам кольорових відтінків методом занурення та ін.

Висновки. Художні металеві вироби Гуцульщини – це частина неповторної художньо-матеріальної культури українського народу, яку треба оберігати і розвивати. Форма та оздоблення виробів з металу в минулому стилістично близькі народному мистецтву України. Такі визначні майстри, як інкрустатор Марко Мегединюк, різьбяр Василь Шкрібляк та особливо Василь Девдюк, володіли універсальними вміннями,

зокрема і техніками обробки металу, уміло поєднували плоске гравірування та інкрустацію. Їхні вироби – це справжні шедеври, як, наприклад, скриня і барильце М. Мегединюка, що нині в музеї Косівського мистецького коледжу, або дерев'яні порохівниці, які, окрім металевих елементів, оздоблені бісером, кольоровим деревом та ін.

У процесі вивчення традицій мосяжництва на прикладі майстрів минулого і творчості сучасних митців стає зрозуміло, що художня обробка кольорових металів на Гуцульщині нині втрачає своє первинне значення, змінюється асортимент і оформлення виробів. З відходом старшого покоління все менше майстрів виготовляють традиційні вироби і це пов'язано зі значними змінами в економіці, житті та побуті місцевих мешканців. Декоративно-ужиткова функція виробів більше змінюється на суто сувенірну і прикрашальну.

Мосяжництво як вид мистецтва має важливе значення у справі навчання і виховання сучасної молоді, яка нині більше орієнтована на інші творчі професії (дизайн середовища, графічний дизайн), і як результат – традиційні промисли перебувають на межі зникнення. Тому колективний досвід майстрів, художні техніки та їхня індивідуальна майстерність мають стати предметом вивчення не тільки у фахових професійних школах, особливо на перших курсах (як це було передбачено навчальними програмами деревообробних та інших шкіл у минулому), але й у виховній позакласній роботі закладів загальної середньої освіти нині. Саме на гуртках і студіях досвідчені майстри роками навчали здібну молодь художніх ремесел і прищеплювали любов до мистецьких цінностей. Зарядити справі може належна мистецька освіта і підтримка з боку держави й суспільства дітей, і загалом творчих людей, які вкорінені в національні традиції та в такий спосіб зберігати і підвищувати культуру власного народу.

1. Бабій В. Двісті умільців одного села. Народна творчість та етнографія. 1968. № 1. С. 106–108.

2. Боньковська С. Художні традиції гуцульського мосяжництва. *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*. Том ССХХІІІ. Праці секції етнографії та фольклористики. Львів, 1992. С. 115–126.

3. Гаркус О. Збереження та розвиток народних традицій художнього металу Гуцульщини в Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Спецвип. ІІІ. Львів, 2007. С. 129–135.

4. Гнатюк М., Грепіняк М. Красною гір натхненні. Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.). Майстри,

школи, музеї. Івано-Франківськ : в-во ПНУ ім. В. Стефаніка, 2010. 322 с.

5. Гнатюк М. Визначні різьбярї й мосяжники села Брустури на Гуцульщині. Мистецтво в сучасній школі: проблеми, пошуки. Матеріали науково-методичної конференції «Інноваційні форми і методи вдосконалення навчання і виховання учнів на уроках мистецтва в загальноосвітніх школах» (м. Івано-Франківськ, березень, 2013 р.) / за заг. ред. професора М. В. Вовка. Івано-Франківськ : вид-во ПНУ імені Василя Стефаніка. 2013. С. 38–48.

6. Грепіняк М. Жироване металом. *Народна творчість та етнографія*. 1968. № 3. С. 67.

7. Гуцульські художні вироби з металу кін. ХVІІІ – поч. ХХ ст. Серія «Українське народне мистецтво» / упоряд. Олександра Валько. Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. Львів, 2011. 370 с.; іл.

8. Дядюх-Богатько Н. Мистецтво декорування зброї на Гуцульщині у ХVІІІ–ХІХ століттях. Львів : вид-во Львівської політехніки, 2018. 224 с.

9. Матасяк І. Гуцульські художні металеві вироби. Київ : в-во Академії архітектури УРСР, 1954. 38 с.

10. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / передмова акад. М. В. Поповича. Київ : Редакція вісника «Ант», 2009. ХVІ. 408 с.

11. Соломченко О. Гуцульське народне мистецтво. Київ : [б.в.], 1959. 58 с.

12. Соломченко О. Народні таланти Прикарпаття. Київ : Мистецтво, 1969. 158 с.

13. Суха Л. Художні металеві вироби українців Східних Карпат другої половини ХІХ–ХХ ст. Київ : в-во Академії наук УРСР, 1959. 104 с.

14. Суха Л. Художня обробка металу. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ : Наукова думка, 1987. С. 411–417.

15. Шмагало Р. Енциклопедія художнього металу. Том І. Світовий та український художній метал. Класифікація, термінологія, стилістика, експертиза. Львів : Априорі, 2015. 420 с., 1780 іл.

16. Шмагало Р. Художній метал України ХХ – поч. ХІХ ст. Енциклопедія художнього металу. Том ІІ. Львів : Априорі, 2015. 276 с., 668 іл.

17. Шухевич В. Гуцульщина / репринт. відтворення видання, 1899. Верховина, 1997. 352 с.

18. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ : Критика, 2005. 582 с.

References:

1. Babii, V. (1968). Dvisti umiltiv z odnogo sela [Two hundred craftsmen from one village]. *Narodna tvorchist ta etnografia*, 1, 106–108.

2. Bonkovska, S. (1992). *Khudozhni tradytsii hutsulskoho mosiazhnystva* [Artistic traditions of Hutsul brass craftsmanship]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka*, ССХХІІІ, 115–126.

3. Harkus, O. (2007). *Zberezhennia ta rozvytok narodnykh tradytsii khudozhnogo metalu Hutsulshchyny v Kosivskomu instyuti prykladnogo ta dekoratyvnoho mystetstva* [Preservation and development of folk traditions of Hutsul artistic metal at the Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv, Spetsyvp*.

III, 129–135..

4. Hnatiuk, M., & Hrepyniak, M. (2010). Krasoiu hir natkhnenni. Narodne mystetstvo Hutsulshchyny i Pokuttia (kin. XIX – poch. XXI st.). Maistry, shkoly, muzei [Inspired by the beauty of the mountains. Folk art of Hutsulshchyna and Pokuttia (late 19th–early 21st century). Masters, schools, museums]. PNU im. V. Stefanyka.

5. Hnatiuk, M. (2013). Vysnachni rizbiari i mosiazhnyky sela Brustury na Hutsulshchyni [Prominent woodcarvers and brass craftsmen of Brustury village in Hutsulshchyna]. In M. V. Vovk (Ed.), *Mystetstvo v suchasni shkoli: Problemy, poshuky* (pp. 38–48). PNU imeni Vasylia Stefanyka.

6. Hrepyniak, M. (1968). Zhyrovane metalom [Burnished with metal]. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*, 3, 67

7. Hutsulski khudozhni vyroby z metalu kin. XVIII – pochatok XX st. (2011). [Hutsul artistic metal works of the late 18th – early 20th century]. (O. Valko, Ed.). Instytut kolektsionerstva ukrainskykh mystetskykh pam'iatok pry NTSH.

8. Diadiukh-Bohatko, N. (2018). *Mystetstvo dekoruvannia zbroi na Hutsulshchyni u XVIII–XIX stolittiakh* [The art of weapon decoration in Hutsulshchyna in the 18th–19th centuries]. Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki

9. Matasiak, I. (1954). Hutsulski khudozhni metalevi vyroby [Hutsul artistic metal products]. *Akademiia arkhitektury URSS*

10. Selivachov, M. (2009). *Leksikon ukrainskoi ornamentiiky (ikonohrafia, nominatsiia, stylistyka, typolohiia)* [Lexicon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomenclature, stylistics, typology)]. *Redaktsiia visnyka "Ant"*.

11. Solomchenko, O. (1959). *Hutsulske narodne mystetstvo* [Hutsul folk art]

12. Solomchenko, O. (1969). *Narodni talanty Prykarpattia* [Folk talents of Prykarpattia]. *Mystetstvo*

13. Sukha, L. (1959). *Khudozhni metalevi vyroby ukrainsiv Skhidnykh Karpat druhoi polovyny XIX–XX st.* [Artistic metal products of Ukrainians of the Eastern Carpathians in the second half of the 19th–20th centuries]. *Akademiia arkhitektury URSS*.

14. Sukha, L. (1987). *Khudozhnia obrobka metalu* [Artistic metalworking]. In *Hutsulshchyna. Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia* (pp. 411–417). *Naukova dumka*

15. Shmahalo, R. (2015a). *Entsyklopediia khudozhnoho metalu. Tom I. Svitovyi ta ukrainskyi khudozhnii metal. Klasyfikatsiia, terminohiia, stylistyka, ekspertyza* [Encyclopedia of artistic metal. Vol. I. World and Ukrainian artistic metal. Classification, terminology, stylistics, expertise]. *Apriori*.

16. Shmahalo, R. (2015b). *Khudozhnii metal Ukrainy XX – pochatku XXI st. Entsyklopediia khudozhnoho metalu. Tom II* [Artistic metal of Ukraine of the 20th – early 21st century. Encyclopedia of artistic metal. Vol. II]. *Apriori*.

17. Shukhevych, V. (1997). *Hutsulshchyna* [Hutsulshchyna] (Reprint of 1899 ed.).

18. Yakovenko, N. (2005). *Narys istorii serednovichnoi ta rannomodernoi Ukrainy* [Essay on the history of medieval and early

modern Ukraine]. *Krytyka*.

ANNOTATION

Mykhaylo Hnatiuk, The article explores the origins and traditions of Hutsul folk art craftsmanship, specifically brass-working, as well as the life and creative paths of prominent masters from past generations. It provides an analysis of the conditions of their production and exhibition activities. The role of creative personalities in the development of folk art in the region and the formation of the local artistic school is highlighted. The article also describes the range, process, and conditions of metalwork production, as well as the techniques used.

At the same time, the article highlights the creative achievements of contemporary metal artists, primarily graduates of the Kosiv Art School. It discusses their contributions to the study, preservation, and development of the unique art form, the use of traditional and innovative techniques, and the compositional means of shaping and decorating the products. The influence of traditions, as well as artistic and pedagogical education, on the professional growth and training of modern masters is explored, alongside the formation of their creative imagination and process as the foundation of their artistic development.

In the process of studying the traditions of Hutsul brasswork, it becomes evident that the artistic treatment of non-ferrous metals is now losing its original significance. The decorative and utilitarian function of such items is shifting toward a purely souvenir and ornamental one. This was confirmed at an exhibition of works by masters from Kosiv region, where most of the products showcased were intended for celebrations and gifts, and only rarely for everyday use.

At the same time, fewer and fewer artisans today produce items that were once widely used in the daily life of the mountainous population. As the older generation passes away, modern youth generally shows little desire to engage in brasswork or other traditional crafts, and as a result, a once-thriving trade now stands on the brink of extinction. Proper artistic education and support from the state and society for children, and for creative individuals could help the situation and thus contribute to enriching the culture of the nation.

Key words: atraditions, artistic craftsmanship, execution techniques, metal, brass-working, decoration, Hutsul products, museum, Brustury, creative path.

Іл. 1. Никон Дутчак. Ікона з розп'яттям. Пластика в дереві і металі. Брустури. II половина XIX ст.

Іл. 2. Вироби родини Дутчаків . (кресала). Брустури. Кінець XIX ст.

Іл. 3. Іван Тинкалюк. Ніж та лускоріх. Метал, лиття, гравірування, інкрустація. с. Річка, 1970-і роки.

Іл. 4. Іван Дручків. Брустури, 1970-і роки.

Іл. 5.

Іл. 6.

▲Іл. 5. Іван Тинкалюк. Ніж та лускоріх. Метал, лиття, гравірування, інкрустація. с. Річка, 1970-і роки.

▲Іл. 6. Федір Шмадюк. Брустури. 1981 р.

◀Іл. 7. ІМихайло Шмадюк Лазіщина, 2010 р.

Іл. 8. Назарій Габорак на виставці в Івано-Франківську. 2025 р.

Іл. 9.

Іл. 10.

Іл. 11.

Іл. 12.

▲Іл. 9. Іван Парипа. Плакетка «Віз над Чорногорою. Схід». Алюміній, литво, жирування, гравіювання, 2010 р.

Іл. 10. Іван Шкондеюк Пушка для тютюну. Латунь, 2014 р.

Іл. 11. Згарда трирядна. Репліка на «старовіцьку» згарду кін. ХІХ ст. (зі збірки Олекси Валька). Латунь «Пандора». Литво, навивання дроту, паяння, 2025р. Мосяжна майстерня м. Косів. (Олег Гаркус, Христина Фарилюк).

Іл. 12. Згарда «Терен». Латунь, литво, навивання дроту, паяння, 2025 р.

◀Іл. 13. Дукач «Покрова». Латунь «Пандора», прескорал, литво, скріплення каменю, 2025 р.